

Кижиние тап-эриктериние Текши Декларациязы
Генеральный Ассамблея 1948 жылдые жасар айыные
10-чы кининде жараткан

Jàdđààè

Кижилик билезиние ончо тур÷иларыные жарамыкту, какшы жанын, онойдо ок тее-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы олордые жайымыные, ак-чегиние ле текшилей амыр-энчїние тїзїгїзи болот; кижиние тап-эригин керекке албай, кыйа кїргїни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, оное улам кижиликтие агару кїн-табын ачындырат. Улуста ачык сїстие жайымы болотон ло једикпес-тутактае ла коркорынае жайым јадын-јїрїмди тїзїгїни улустые ичкери јїткимели деп јарлалган; кижиние тап-эриги јасакдї° јà°їла кыйалтазы јогынае корулалары аяруга алыеар учурлу. Чокымдап айтса, кижи кїмї базышка удурат туруп чыгарыные эп-аргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардые ізімін јїмїрін аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардые калыктары бойыные Уставында кижиние тїс тап-эригине бїдїмјизин јїмїгїнин аяруга алып, ізеери кажы ла кижиние кижилик кїндї байлыгын ла эр ле этиши кижиние тее-тай тап-эриктї болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери ізімди ле јадын-јїрїмние айалгазын оедолторын јїмїр деп шїїлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардые Организациясыла імі-јїмі иштеери деп молјонгонын аяруга алып, јїмїлти-болуш ажсыра текши тоомјыга ла кижиние тап-эриктерин ле тїс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктерди ле жайымные текши учурын оедоорын аяруга алганы, бу молјуну јїрїмде толо бїдїреринде сїрекей јаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижиние тап-эриктериние чындык Текши Декларациязын јїрїмге кийдиретен каруулу иш деп јарлап јат. Каруулу ишти бїдїрерге текши калыктар, ороондор јїлбиркеп јїткир учурлу. Кажы ла кижи, онойдо ок обществоные кажы ла органы чындык, јїрїмдик Декларацияны аяруга алып, іредїни ле билгирди шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, јеткилдееерине болужып-јїмїжїрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажсыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Аёдёёёдёдёёй° Іаёёёёдй° Организациясыные турчы-ороондорыные калыктары ортодо, онойдо ок олордые юрисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо теешилей тооп, јїрїмде кийдирерин јеткилдееер.

Кажы ла кижы ого Конституцияла эмезе јасакла берилген тис тап-эриктери бузулган тужында ийделі, тоомјылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимді орныктырарга тап-эрикті.

9-чы тизим

Кемди де тууразынае олјолоорго, тударга эмезе сирерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижы оные тап-эриктерин ле молјуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштые тізігизин чокымдаарга толо тее-тайга тайанып, оные кереги ачык-јарык айалгада кірїлзин ле јаргы ак-чек, кемнее де камаанду эмес чындык болзын ааї тап-эрикті.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижы шок-керек эткен деп бурулатса, оные бурузы јок деп ачык јаргыда јасактые ээжизиле јарталбаганча, ол ійдие туркунына коруланарына керекті ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эрикті.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген ійді, болгодый кезедіге кірі, кату кезеді эдилбес.

12-чи тизим

Оные тасынае ла билелик јірімине тууразынае кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де оные айыл-јуртына, корреспонденциязыные јажыдына эмезе оные ады-јолына, јірімине тууразынае кирижер учуры јок. Кажы ла кижы ондый табарудае, кирижеринее коруланар јасакка тап-эрикті.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижы кажы ла ороон кеминде јайым јірер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижы кандый ла ороонное јіре берер, ол тоодо бойыные, онойдо ок бойыные ороонына бурылар тап-эрикті.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижы истежідее улам іскі ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.

2. Бу тап-эрикле кандый истежі тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген

Нациялардые Организациязыные амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижы гражданство алар тап-эриктї.
2. Кандый да кижиние гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- кінчі айрыырга јарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине јеткен эр ле эпши улус угы-тізинее эмезе јасдаган јасынае камааны јогынае айыл-јурт тудуп, билелї болор тап-эриктї. Олор айыл-јуртты тізіір, јуртаар ла айрылыжар тужында тее-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-јурт тізіп јаткан эки јаны экілези јайым ла эптї-јіптї сіслі, кїнле биригер аргалу.
3. Биле общественные тізи, тізігізи, ол общественные ла государственные јанынае корулашка тап-эриктї.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижы алкы-јїжі тасынае ээленер, эмезе іскіліриле де кожо ээленер тап-эриктї.
2. Кемние де алкы-јїжізин тууразынае келип айрыырга јарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы јайым кїн-санаага, ак-чекке ле кудай јасына тап-эриктї; бу тап-эрикке бойыные кудай јасын эмезе кірїмин солыыры кирет, бойыные јасын јайым јасдаары эмезе кірїмин тасынае бойы, эмезе іскі улусла кожо јасдаары база кирет. Кудайлык чїм-јае јасжыгуларды іткїреринде тап-эриктї.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында јайым кірїмді ле оны јайым чыгара айдар тап-эриктї. Ол тап-эрик аайынча бойыные кірїминее јайым тудунар ла государственный гран-кыйузынае камааны јогынае јетирїлерди ле кірїм-санааларды кандый ла эп-сімелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктї.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижы амыр-энчї јуундарга ла ассоциацияларга кирер јайым тап-эриктї.

2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан кічле кийдирилер аргазы јок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижы ороонды башкараында чике эмезе јайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эрикті.
2. Кажы ла кижы бойыные ороонында госслужбага тее-тай кирер тап-эрикті.
3. Башкаруные јасыные тізігизинде эл-јонные кїн-табы болор учурлу; ол кїн-тап асылу ійдие бажында ідіп турган ак-чек талдаштарда кірілер учурлу. Ол талдаштар текши ле тее-тай талдаачы тап-эрикле ідір учурлу. Јажытту інберишле эмезе јайым інберишти јеткилдеечи іскі ді бідімле іткірилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы общественные турчызы, айдарда, ол социальный јеткилдешке, јайым ізімге тап-эрикті. Ол экономикалык, социальный ла культурный біліктерде национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо імі-јімі иш, онойдо ок кажы ла ороонные сайламазы ла аргалары ажыра ичкери ізір тап-эрикті.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижы ишке, ишти јайым талдаарына, иште ак-чек ле јарамыкту айалгага, иштеер јери јок айалгадае корулалар тап-эрикті.
2. Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ јогынае тее-тай иш учун тее-тай ишјалду болор тап-эрикті.
3. Кажы ла кижы јолду кайралга тап-эрикті. Онызы кижиге керекті јадын-јірімге ле билезине јарамыкту јадынды јеткилдеер учурлу. Керек тужында, іскі ді социальный јеткилдешле ізеери јеткилделер.
4. Кажы ла кижы профсоюзный биригіни тізіір лі профсоюзтарга бойыные јилбілерин корыыр амадула кирер тап-эрикті.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош ійгі тап-эрикті. Онойдо ок иштеер кінди керекті кеминде тузаланары ла тілілип турган јасжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижы јірімдик кеми бийик болорына тап-эрикті. Курсак-тамагы, кийим-тудумы, айыл-јурты, медициналык јеткидежи, керекті соцјеткилдеш су-кадыкты, јадын-јірімди керекті кеминде, некелтелерге

келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-јобол болзо, кенек артса, јасыскан артса, карыыр јажы јетсе эмезе оные бойынае камааны жок кич айалга боло берзе, кажы ла кижии тап-эрикти.

2. Энелик ле оогош балдар асылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тее-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижии іредіге тап-эрикти. Іреділик акча тілібизинее болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши іреділик. Баштамы іреділик кыйалтазы јогынае болор учурлу. Технический ле профессиональный іреді ончозына јарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижиние аргаларына тайанып, бийик іреді база ончозына јолду болор керек.

2. Іреділик кижиние ичкери ізімине ууламјылу болор учурлу. Кижиние тап-эриктерине ле јайымыные тіс ууламјыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Іредіни калыктар ортодо тоомјыга, најылыкка, текши тил табарына јолду болор учурлу. Угы-тізи ле јаедаган јаедары аайынча біліктер ортодо оедомолды јіміір. Амыр-энчіни јімііри аайынча Бириктирилген Нациялардые Биригізиние іткірип турган ижин јіміір учурлу.

3. Ада-энелер оогош балдарына іреділиктеіе бідімин талдаарында тап-эрикти.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижии общественые культурный јірімінде эрчимді туружар тап-эрикти. Кеендикле таныжар, билим ізімде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижии оные кігіс байлыгын, ар-јіжілик јилбілерин корыыр тап-эрикти. Билим, литературалык эмезе художественный иштие авторы болзо, ол тап-эрикти болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эрикти. Мында чындык Декларацияда јарадылган тап-эриктер ле јайым біткілинче бідер аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижии общественые алдында молјлу. Шак ла мында кижиние толо ло јайым ичкери ізіми болор аргалу.

2. Кажы ла кижии бойыные тап-эриктерин ле јайымын јірімде кийдирип тура, јасакла јарадылган тудуларды буспас учурлу. Іскі улустые тап-

эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественые текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардые Биригизиние ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир билік улуска эмезе тасынае улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоолторго ууландырылган деп оодоорго жарабас.